

Luigi Leonori

Ferides invisibles dels qui no tenen dret a ser-hi ni a participar

Resum

L'any 1992 a Roma, després d'un primer col·loqui sobre les condicions precàries, d'abandonament i d'exclusió social, en què es troben les persones sense llar a les capitals europees, va néixer el moviment SMES (Salut Mental Exclusió Social). D'aleshores ençà s'han endegat diverses iniciatives amb la finalitat d'eradicar les situacions inhumanes en què viuen tantes persones al nostre planeta. Així, SMES-Europa promou una nova consciència política, ètica i professional respecte de les persones que estan marginades i excloses dels serveis ciutadans, i els ofereix atenció prioritària, tant a nivell local com europeu. Aquest article pretén explicar quin és el nostre marc d'actuació i quina és la realitat de les persones que viuen en les nostres societats sense dret a ser-hi ni a participar.

Paraules clau: Drets Fonamentals, Migració, Discriminació, Integració, Salut, Participació, Treball, Habitatge, Ciutadania, Educació

Heridas invisibles de los que no tienen derecho a estar ni a participar

En el año 1992 en Roma, tras un primer coloquio sobre las condiciones precarias, de abandono y de exclusión social, bajo las que se encuentran las personas sin hogar en las capitales europeas, nació el movimiento SMES (Salud Mental Exclusión Social). Desde entonces se han puesto en marcha varias iniciativas con la finalidad de erradicar las situaciones inhumanas en que viven tantas personas en nuestro planeta. Así, SMES-Europa promueve una nueva conciencia política, ética y profesional respecto a las personas que están marginadas y excluidas de los servicios ciudadanos, y les ofrece atención prioritaria, tanto a nivel local como europeo. Este artículo pretende explicar cuál es nuestro marco de actuación y cuál es la realidad de las personas que viven en nuestras sociedades sin derecho a estar ni a participar.

Palabras clave: Derechos Fundamentales, Migración, Discriminación, Integración, Salud, Participación, Trabajo, Vivienda, Ciudadanía, Educación

The Invisible Wounds of Those Who Have No Right to Be or to Participate

The SMES (Mental Health and Social Exclusion) movement was founded after a first symposium in Rome in 1992 on the precarious conditions of neglect and social exclusion experienced by homeless people in Europe's cities. Since then various initiatives have been launched to tackle the inhumane situations in which so many people on our planet are obliged to live. SMES-Europa is promoting a new political, professional and ethical awareness with regard to people who are marginalized and excluded from public services in order to give them priority at both the local and the European level. This paper sets out to explain our framework of action and the real conditions of life for people living in our societies without the right to be or to participate.

Keywords: Fundamental Rights, Immigration, Discrimination, Integration, Health, Participation, Employment, Housing, Citizenship, Education

Com citar aquest article:

Leonori, L. (2013)
 "Ferides invisibles dels qui no tenen dret a ser-hi ni a participar".
Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 54, p. 102-116

▲ Presentació d'SMES¹-Europa*

El moviment SMES va néixer a Roma l'any 1992, després d'un primer col·loqui sobre la indecent condició d'abandonament i d'exclusió social i sanitari en què viuen els sense sostre en les capitals europees. Des del seu inici, MHE-SME (Salut Mental Europa) ha promogut el projecte i ha donat suport a les seves iniciatives.

El 10 d'agost de 2001, SMES-Europa obtingué el reconeixement de l'estatut jurídic d'AISBL: "Association Internationale Sans But Lucratif" [Associació Internacional Sense Ànim de Lucre].

Tant a nivell local com europeu, la xarxa dispensa una atenció prioritària a les persones que viuen en situació de gran precarietat i, més particularment, a les víctimes de la gran exclusió. SMES-Europa promou una nova consciència política, ètica i professional respecte de les persones que viuen marginades i excloses dels serveis ciutadans.

SMES: paraules clau

Punt de partida: declaració dels drets fonamentals

Indigència (destitució) dels migrants forçats a marxar i a migrar

Discriminació en l'accés als drets i als serveis ciutadans

Dret fonamental i indivisible:

- Salut – salut mental
- Participació – treball – ciutadania
- Integració – habitatge – hàbitat i educació

L'objecte que especifica i caracteritza SMES-Europa és la reflexió i l'acció respecte de la intersecció entre l'exclusió/inclusió social i la salut/malaltia mental, així com la interfície entre el camp social i el de la salut.

La finalitat que SMES-Europa persegueix és:

- a) La promoció positiva de la dignitat de la persona, dins del respecte per la seva diferència, pel seu dret i per l'accés als seus drets.
- b) La promoció del "benestar" psíquic, físic i social, a través de promoure els drets fonamentals i l'accés als drets ciutadans.
- c) La promoció de la participació i de la solidaritat dins de la Unió Europea a favor de les persones que viuen en situació d'extrema precarietat social i sanitària.

* Ponència pronunciada en el II Simposi Atlàntida, *Salut mental i processos migratoris*, celebrat a Barcelona el 2 d'octubre de 2009. El text presenta algunes modificacions introduïdes per a aquesta publicació.

Es reserva una particular atenció als immigrants i sobretot a aquells que estan sense papers que, per aquest motiu, són els més vulnerables i amb risc de patir tot tipus de discriminació, amb conseqüències molt greus per la seva salut física i psíquica.

Cada vegada més, tant al carrer com als centres d'acollida i d'urgència, hi trobem tants "migrants sense papers" com "persones sense sostre"

Migrants i sense sostre formen el context de treball d'SMES-Europa. Cada vegada més, tant al carrer com als centres d'acollida i d'urgència, hi trobem tants "migrants sense papers" com "persones sense sostre". Les necessitats expressades i no expressades dels migrants (anomenats) irregulars són complexes, múltiples i, en part, semblants a les necessitats dels que viuen sense sostre al carrer. És per aquesta raó que, des de fa alguns anys, SMES-Europa està cada vegada més atenta a la condició sanitària, social i jurídica dels migrants sense papers.

Les similituds entre migrants i sense sostre inclouen:

- La pobresa, la humiliació, la vergonya, la desesperació, la pèrdua d'identitat, la pèrdua dels vincles socials, la necessitat d'oblidar amb l'alcohol i les drogues. En definitiva, aquesta pulsio de posar fi –d'una manera o altra– a aquesta "vergonya" i "supervivència".
- Els migrants que estan en aquesta situació d'inexistència i de sofriment, molt semblant a la dels sense sostre de les nostres metròpolis europees, són marginats i discriminats, rebutjats i exclosos.
- La mirada de la societat, que posa les seves distàncies i interposa les seves barreres, reforçada –si no francament induïda– pels mitjans de comunicació, orientats per posicions i discursos polítics centrats en la seguretat i la identitat i que, a vegades, criminalitzen.

Pel que fa a les diferències entre ells, cal remarcar:

- La resiliència: gràcies a les seves qualitats individuals, unides a les oportunitats contextuais, alguns migrants arriben a sortir-se'n molt millor que els sense sostre.
- Els recursos dels migrants són més importants que els dels sense sostre; recursos tant en l'àmbit de la salut i de l'educació i la formació, com en l'àrea del coratge i del desig de sortir-se'n, almenys si no estan completament submergits en la cronicitat, que destrueix tota esperança.
- Dret de sòl: tot i que en la gran exclusió els sense sostre nacionals conserven –en principi– els seus drets lligats al dret de sòl (naixement i nacionalitat, que permeten l'accés als serveis ciutadans), aquest dret de sòl i de ciutadania no concerneix en absolut els migrants. Aquests drets en si haurien d'estar del tot lligats al dret universal de la persona i no pas a un certificat de nacionalitat i de residència.

El punt de partença: la declaració dels drets fonamentals

“Aquells que no tenen el dret de ser-hi ni de participar” són invisibles com les seves ferides: en el moment de legislar i d'establir normes que concerneixen els migrants, sembla que les declaracions dels drets fonamentals no hagin tingut en compte tota persona migrant, independentment del seu estatus jurídic. Se'n parla massa sovint com si es tractés de persones sense drets perquè estan sense documents i, en certa manera, sense permís de ser-hi, ni de participar, ni d'existir. Ergo s'obvia el dret fonamental de tota persona: viure la vida!

En canvi, la *Declaració universal dels drets fonamentals de l'home* (1947) s'inscriu d'una manera indivisible en cada persona:

- Tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i en drets.
- Tota persona té dret a la vida, a la llibertat i a la seguretat de la seva persona (art. 3 DU).
- La dignitat humana és inviolable. Ha de ser respectada i protegida.

La *Carta europea dels drets* (2007) i el *Tractat Constitucional* (2009) dediquen els seus primers articles a la dignitat, la llibertat, la igualtat i la solidaritat:

- La dignitat humana és inviolable. Ha de ser respectada i protegida.
- Tota persona té dret a la seva integritat física i mental.
- Ningú pot ser sotmès a tortura, ni a penes o tractaments inhumans o degradants.

La vida negada

14 de gener de 2010: “Des de 1988 almenys 14.921 persones han mort al llarg de les fronteres europees”, de les quals:

- 6.469 han estat descrites com a desaparegudes al mar.
- 10.925 migrants han mort al mar Mediterrani i a través de l'Oceà Atlàntic de camí cap a Espanya.
- 1.691 han perdut la vida intentant travessar el desert del Sàhara pensant d'arribar a Europa.

Font: *Les immigrants morts aux frontières de l'Europe*.

<http://fortresseurope.blogspot.com>

Segons el text: *Revue de presse*.

<http://fortresseurope.blogspot.com/2006/01/da-ventanni-in-europa.html>

Ningú no pot dir “jo no sabia”... que tants migrants han mort enmig del desert, s’han ofegat al mar i han desaparegut a les presons, i han estat empresonats als camps per l’únic crim de voler viure, i no tan sols sobreviure!”

Com que ho sabem, ho hem de continuar denunciant arreu, i especialment en l’àmbit polític, tant a nivell local com europeu: sabem que no són criminals! I no poden ser criminalitzats.

La vergonya dels camps

A Europa hi ha més de cent vuitanta camps (identificació, detenció, retenció) en el quals:

- Els drets humans són escarnits.
- El respecte a la llibertat de la persona és ignorat.
- La dignitat humana és humiliada quotidianament.

Camps amb persones privades de llibertat, sense poder treballar, sense una guspira d’esperança, a les quals el temps els passa en el buit.

La indigència (destitució) dels migrants forçats a marxar i a migrar

Entre mesures repressives i ajuda al desenvolupament

El Parlament Europeu [...] lamenta que fins ara les mesures adoptades pel Consell i els estats membre hagin estat mesures essencialment repressives per al control de les onades migratòries, i no proactives en el país tercer.

(09/06/2005 EP: resolució no legislativa)

Això era el 2005, però tot porta a pensar que la situació ha empitjorat, i seguirà empitjorant amb el pretext de la crisi financera.

Si tan sols tots els milions d’euros desemborsats cada any a l’Agència Europea FRONTEX per fer esdevenir impermeables les fronteres europees (qüestió, d’altra banda, impossible) i reenviar via vol xàrter els indesitjables poguessin ser, ni que fos parcialment, utilitzats per afavorir el desenvolupament als seus països d’origen!...

Els migrants forçats a marxar, a deixar el seu país i a migrar a Europa, són considerats com a herois per part dels seus conciutadans (partences, travesies, arribades...) i els dipositaris de les seves esperances. Però, des del moment en què desembarquen a casa nostra, són considerats persones malaltes, vulnerables i, a més, il·legals, clandestines i a vegades fins i tot criminals, i destituïdes de tot dret.

Quines són les conseqüències en el terreny de la salut mental –dels migrants i dels ciutadans– que una política miop i securitzadora provoca tant a nivell local com europeu amb les seves “quotes”, “camps de detenció”, “xàters d’expulsió”?

Dret fonamental

Legislacions oportunistes

Sense papers, però no sense drets. A la base hi ha sempre el dret fonamental i inalienable de cada persona –inclosos els migrants sense papers– a viure en la salut i la dignitat, i no pas simplement a sobreviure.

Hi ha contradiccions entre dret i legislació: no es dóna prioritat a l’*“according with fundamental Human Right”*, a partir de les declaracions universals dels drets fonamentals, reconeguts i signats per tothom... Aquest “dret universal i fonamental” hauria de ser la referència absoluta en la preparació i aprovació de les legislacions nacionals i europees. En canvi, és la fórmula *“according with national legislation”* la que dóna orientació i la que justifica totes les disposicions normatives i legislatives oportunistes i a vegades fins i tot “il·legals”, perquè estan clarament en contradicció amb la *Declaració universal* i amb la *Carta europea dels drets fonamentals*.

Quan el dret fonamental és menyspreat i negat per tots, llavors, la salut, sigui social, física o psíquica queda ferida...

Els migrants “il·legals, clandestins, irregulars, sense papers, sense permís...” es troben exactament en aquesta situació de sofriment permanent que constitueix el continuïum destitució-vulnerabilitat-ferida.

- *Destitució*: expropiació, privació de tots els drets fonamentals. Impossibilitat d’accés als drets fonamentals, a causa de normes que els n’exclouen.
- *Vulnerabilitat*: estar sense cap protecció, defensa ni cap recurs possible; estar a mercè de tot esdeveniment i de tota arbitrarietat.
- *Ferida*: superficial, profunda, mortal..., que pot cicatritzar o bé que romandrà sempre oberta, un sofriment permanent, que demoleix els herois.

Quan el dret fonamental és menyspreat, la salut, sigui social, física o psíquica queda ferida

La discriminació en l'accés als drets i als serveis ciutadans

Es produeix discriminació i injustícia en l'accés als drets de base i als drets relatius als serveis ciutadans que fan referència a la salut, el treball i l'habitatge. L'un està estrictament connex a l'altre, malgrat que les barreres institucionals s'hi interposin tot reforçant les resistències subjectives i provocant un abisme entre les declaracions públiques i la realitat de la pràctica quotidiana.

Es vulnera el dret fonamental i indivisible a través de legislacions efímeres (per exemple, la migració irregular considerada per certes legislacions nacionals com un crim...) i normes utilitaristes, sovint en contradicció amb principis fonamentals de l'ètica, de la deontologia i de l'humanisme (per exemple, els camps de detenció, la invitació a denunciar –com els espies– els migrants sense papers, les expulsions/deportacions indiscriminades, la no assistència a una persona en perill perquè està en aigües internacionals...). Quan aquestes legislacions securitzadores i sovint hipòcrites són promulgades sota el pretext de la seguretat i de la salvaguarda de la identitat nacional, en realitat són normes que no aporten res més que una profunda ferida [en llatí, “vulnus”] a tota la societat civil i a la democràcia.

Com a societat i com a individus, ens hem de preguntar:

- Quina posició individual, col·lectiva, institucional és possible prendre, encara, respecte d'una resignació que sembla que ens està anestesiant a tots?
- Quina educació i formació podem relançar per promoure una nova cultura de la democràcia i de la ciutadania, de l'humanisme i de l'acollida, de la integració participativa i solidària?
- Quines proposicions podem reformular i recomanar?

El dret fonamental i indivisible: salut – participació – integració

El dret fonamental inclou, en un tot sense fissures divisòries, la salut (inclosa la salut mental), la participació (treball i ciutadania) i la integració (habitatge i educació).

Integració – participació

La integració és del tot diferent de l'assimilació. A partir de l'acollida de la diversitat, sempre sorprenent, i evolucionant cap a la participació que enriqueix, el principi de base per a tota integració reeixida és la reciprocitat.

Per edificar una nova societat, multiètnica, a través del respecte mutu de la diversitat de les cultures i les tradicions, per promoure i desenvolupar un nou model de ciutadania i de cohesió social... ens cal acollida i més participació activa.

La participació està estretament vinculada al treball. La participació assegura la qualitat del treball i és el millor antídota a tota forma d'explotació, ja que contribueix a una redistribució dels recursos contra el profit d'alguns explotadors i de l'economia submergida.

La participació
està estretament
vinculada al treball

Per la seva banda, el treball està estretament unit a la formació. Hem de reinventar el treball, una nova cultura del treball, que passi a través de diverses formes de formació. Les cooperatives socials, tan esteses entre els migrants, no estan pas exemptes de riscos d'explotació: experiències noves, dificultats velles, projectes futurs. Treball en negre i economia submergida: qui és responsable d'aquesta explotació tan estesa a Europa, a vegades amb la complença de certes administracions i sindicats, que haurien de lluitar junts contra la ridiculització del dret, les violències infligides i els productes publicitats i comercialitzats d'aquesta explotació?

Integració: habitatge – educació

Habitatge/hàbitat i educació: migrants sense sostre, fent d'ocupes, al carrer... La integració i la salut també passen necessàriament per l'habitatge i el medi social en el qual es viu. L'accés a l'habitatge decent és una precondició per a la integració i és una eina indispensable per als qui prenen decisions polítiques i per a les autoritats locals de cara a promoure la integració i la cohesió social a nivell local.

Educació/formació: el primer obstacle per a l'acollida i per a tota integració és la desconfiança, la por de la diversitat, l'amenaça de perdre la identitat pròpia. L'educació, que comença a l'escola, és la primera resposta a allò irracional.

Mitjans de comunicació i estereotips: poden esdevenir instruments de cultura i de formació, ja sigui com a simples difusors i amplificadors d'eslògans polítics, com de noves experiències de comunitat: facilitar la integració seguint el principi de la participació i del compartir, oposats a totes les formes d'explotació dels “venedors de pisos pastera - llits calents”...

Mediació: més que aixecar murs, caldria bastir ponts. És un eslògan molt simple i potser massa fàcil, però que expressa tot el treball de mediació que es podria fer si no ens deixéssim encegar per la prioritat de la seguretat.

Revalorització de la migració: que més que un problema per a Europa és un recurs, i a tots els nivells: demogràfic, econòmic i, sobretot, humanista.

La salut dels migrants: quines respostes es poden donar?

Tota persona té dret a les millors cures de salut mental disponibles, dins del marc del sistema de salut i de protecció social

(Res. 46/119.1.1, Assemblea general – ONU)

Dret a la salut i accés als serveis. De quina manera podem exercir una pressió de *lobby* per promoure l'accés a la salut per a tots? Quines estratègies podem posar en acció per obtenir –en l'àmbit legislatiu– la garantia d'accés a la salut per tots?

Privat & públic. Després de les primeres intervencions, ¿de quina manera deriven i col·laboren amb els centres de salut del servei públic els poli-ambulatoris privats, particularment dedicats als més desposseïts (migrants sense –o amb– documents)? Pràctica i formació per a un nou sistema sanitari multiètnic.

Salut global: ¿de quina manera promouen la salut, a nivell global i contextualment integrat: físic (aquí es podria prendre en consideració els tractaments TBC – HIV, etc.), psíquic i social, els dispensaris de salut i poli-ambulatoris de solidaritat?

Salut mental: pel que fa a les ferides invisibles (conseqüències dels traumes patits al país d'origen, del passatge..., del present: humiliacions i rebuig), ¿com són atentament observades, diagnosticades, tractades i seguides i en quin context? Iniciatives – experiències – projectes.

Salut física – psíquica – social

No necessitem un psiquiatre transcultural per guarir les ferides causades per certes legislacions... El que necessitem és un plus d'humanisme sense fronteres.

Es podria declinar dret – dignitat – salut d'aquesta manera:

- No hi ha dignitat sense respecte al dret.
- No hi ha salut sense dignitat.
- No hi ha salut sense salut mental.

El reconeixement de la dignitat, inherent a tots els membres de la família humana, i dels seus drets iguals i inalienables, constitueix el fonament de la salut, de la llibertat i de la cohesió social tant a nivell local com europeu.

Tot va lligat! Focalitzar-se i actuar simplement sobre la salut/salut mental, sense tenir en compte els determinants i el context del sofriment i de la malaltia, segurament pot alleujar, però deixa la persona en un estat de vulnerabilitat permanent.

Quantitat de ferides visibles i invisibles formen part dels bagatges que acompanyen els immigrants pel camí de la seva migració, forçats a emigrar a causa de les violències humanes o de les catàstrofes naturals.

Però moltes d'aquestes ferides són, igualment, les conseqüències dramàtiques de posicions polítiques arrogants envers els migrants, fetes a partir de la humiliació, la discriminació, el rebuig i la criminalització.

Les ferides invisibles d'aquells que no tenen dret a ser-hi ni a participar

Les ferides i traumes dels migrants són alhora precedents i actuals. Els migrants acumulen històries personals esgotadores, que remunten als drames viscuts en els seus països i durant el viatge, patiments que interactuen amb les condicions precàries actuals viscudes en ressonància amb les violències precedents viscudes.

Ferides invisibles, però tan sols per als qui no les volen veure:

- Pèrdua i trauma
- Indesitjabilitat i rebuig
- Arrogància i humiliacions
- Assimilació forçada
- Explotació cínica
- Criminalització

Així mateix, tenim les ferides dels ciutadans i de la democràcia que afecten els qui treballen amb i per a ells: una legislació oportunista posa la persona en contradicció amb la seva ètica, la seva consciència.

Totes aquestes ferides són o bé invisibles o bé massa visibles. Esdevenen invisibles front a la indiferència del cadascú a la seva. I massa visibles quan la mirada dels mitjans de comunicació passa dels estereotips que afavoreixen la compassió, la pietat i la caritat a un altre tipus de mirada dirigida, que reforça la por primitiva i el recel respecte de l'estranger, fins arribar al rebuig discriminatori, xenòfob i racista.

Una legislació oportunista posa la persona en contradicció amb la seva ètica

Entre el sofriment i l'esperança

Pèrdua i desarrelament: l'obligació forçosa de migrar està lligada a situacions d'extrema pobresa, de violències, persecucions i conflictes. Nombroses pèrdues patides abans i durant la migració, juntament amb el nivell elevat de misèria continuada, reforcen el sentiment de desarrelament respecte d'allò desconegut que l'espera pel que fa a l'estatus, l'habitatge i el treball.

Vulnerabilitat: les restriccions de les polítiques migratòries actuals encara fan més vulnerables i converteixen els demandants d'asil, els refugiats i els migrants en preses fàcils del tràfic de persones. A les violències patides s'hi afegeix una certa "violència institucional": interrogatoris, detencions, deportacions, expulsions, legalitzats per les lleis que ho justifiquen tot. D'aquesta manera convertim en "il·legals" i fins i tot en "criminals" aquells que només tenen una voluntat: la de viure, i viure bé.

Es mata una esperança: el reglament al país d'acollida sovint és deliberadament tan complex, no tan sols per raó de les diferències lingüístiques i culturals, sinó també per limitacions discriminatòries inconfessades, a vegades veritablement racistes, que són alhora factors de rebuig, d'estrès i de patiment permanents.

Consultes: per aquestes raons, els migrants sense documents tenen una gran malafiança envers els serveis oficials social i de salut, que consulten molt rarament i en situació d'urgència: ¿com podrien trobar la força per trucar a la porta dels serveis públics unes persones l'existència de les quals és negada per la societat?

Dispensaris solidaris

Consultes generalistes: els migrants, la majoria sense documents però també els que tenen un permís de residència regularitzat, fins i tot si en el país on són tenen la possibilitat de consultar lliurement els serveis públics de salut, prefereixen consultar els dispensaris gestionats per organitzacions socials privades (siguin MdM o MSF, o els serveis de Càritas o altres), per les raons següents:

- L'anonimat hi és garantit.
- L'acollida és personalitzada.
- El personal (professionals i voluntaris) està motivat.
- La comunicació és facilitada per mediadors culturals.
- Reben informació i orientacions clares.
- La pluridisciplinarietat i flexibilitat de l'equip per oferir una resposta holística
- Tenen consulta gratuïta i, de vegades, fins i tot els ofereixen els medicaments.

Tornar a donar esperança: és sobretot aquesta l'atmosfera que es respira en el superpoblament d'aquests centres en el moment de les consultes: la trobada alleuja, l'escolta valoritza, la paraula reconstrueix. Aquí es proposen noves fites. Potser no hi ha guariment pel seu patiment, però segurament hi ha remissió i atenuació de la seva pena.

Del generalista a l'especialista: el pas es fa sovint de manera espontània, facilitat per l'equip multidisciplinari que hi ha en aquell mateix lloc.

Consulta de salut mental

Consulta generalista: normalment van a un centre de salut per consultar un metge de medicina general, però molt sovint també hi porten el sofriment de les seves preocupacions sobre el futur, estressats per les seves condicions de vida actuals i a causa del seu estatus legal i la seva condició social.

Principals dificultats que afecten sobretot els migrants sense papers:

- Les dificultats de comunicació
- La discriminació
- La separació familiar
- Les inquietuds sobre la família a casa
- La impossibilitat de retornar al seu país amb urgència
- No estar en condicions de trobar feina
- Explotació i males condicions de treball
- Internament en detenció
- Les entrevistes repetitives d'una oficina a l'altra per a la immigració
- Els retards en el tractament de la petició o demanda

Abans que res, tenen necessitat d'una escolta que els reconegui davant la indesitjabilitat o l'explotació, la indiferència o el rebuig de la societat que els envolta.

Sovint porten el seu sofriment, que es remunta a records traumàtics, en l'origen i causa de la seva migració. Del metge de medicina general al psicòleg, molt sovint present en aquests serveis, que es fa càrrec d'aquestes ferides invisibles que esclafen amb el seu pes de patiment:

- Experiències traumatitzants
- Dificultats actuals
- Falta d'esperança

Síntomes que es manifesten a mesura que evoluciona el procés terapèutic:

- Somatització
- Depressió
- Ansietat
- Estrès posttraumàtic
- Sobre consum d'alcohol i/o droga

És cert que no s'ha de psiquiatritzar el sofriment, però s'ha de prevenir que el sofriment no esdevingui malaltia. Quan s'està confrontat amb una negació permanent per a existir, un rebuig institucionalitzat també torna a negar el dret a ser, i el risc és que al final un calla, un s'esborra i –en certa manera– un es mata.

Conclusions

Mentre es doni prioritat a les mesures de seguretat la migració serà viscuda com un problema i no com un recurs

Per concloure, recordem que la migració és un fenomen complex i que no data pas d'avui. No sembla que Europa s'hagi mostrat a l'alçada del desafiament: mentre es doni prioritat a les mesures de seguretat i falti una política clarivident i global, la migració serà viscuda com un problema i no com un recurs.

Evidentment, no hi ha solucions miraculoses, però també amb els migrants s'han de trobar respostes abans que res polítiques, veritables i duradores, que siguin:

- Respectuoses amb el dret universal, coherents amb els drets fonamentals.
- Globals i adequades a la persona global, tant a nivell físic com psíquic o social.
- Humanistes i solidàries: globalització econòmica i globalització humanista van acompanyats amb l'ajut a la persona i al desenvolupament.
- Ciutadanes i participatives: amb la implicació dels qui acullen i dels qui són acollits, per una nova ciutadania multiètnica.
- Clarividents: les inversions d'avui seran l'economia i la riquesa del demà; necessitat de programar a curt, mig i llarg termini.
- Equilibrades entre seguretat garantida i disponibilitat d'acollida.
- Formatives: més enllà dels estereotips i de la por irracional, afavorir, a través del coneixement, la trobada de la diversitat i el respecte a l'altre.

D'altra banda, cal tenir presents certs principis i qüestions:

- A la simple ajuda humanitària caldria afegir-hi l'ajut al desenvolupament a través de la integració participativa i solidària; a la compassió cal afegir-hi coneixement, competència; la competició cal substituir-la per sinergia multidisciplinària entre tantes ONG que treballen amb i per als migrants.
- Més que psiquiatriitzar, cal revalorar; més que vulnerabilitzar, prevenir, donar suport, acompanyar per una integració duradora amb serveis de proximitat.
- Nosaltres som responsables del nostre germà? Els serveis haurien d'esdevenir més proactius, creatius. Cal reinventar pràctiques adequades, en les quals allò humà estigui en el centre de la pre-ocupació: anar vers (no necessàriament moviment espacial) les persones que viuen en una gran precarietat i escoltar-les allà on són. Les consultes són un excel·lent observatori d'aquestes persones en exili: què viuen els demanants d'exili, els migrants sense papers? De què pateixen? Quin lloc fa la societat per aquest sofriment? Quins són els mecanismes i les polítiques que generen aquest tipus de problemàtica?
- Els treballadors en salut mental en tant que testimonis de tots aquests patiments, d'aquests recorreguts de solitud i de desemparament, tenen un missatge a transmetre: no es tracta només de “reparar” els desgasts causats per unes polítiques migratòries absurdes i de cuidar tant com es pugui, sinó –també– d'informar, de donar testimoni i, quan calgui, haurien de denunciar les causes que són a l'origen d'aquestes ferides invisibles.

Pel que fa directament a la salut, podem concloure que:

- L'accés als serveis de salut és un dels drets fonamentals de tota persona. Refusar l'accés sota el pretext que la persona no està registrada al servei nacional de salut, o bé perquè no pot pagar els serveis i els medicaments, és il·legal. Va contra la llei.
- Humanitzar l'acollida i afavorir la participació són les condicions fonamentals per a una veritable integració que no és monopoli de la caritat.
- La societat civil tota sencera, i no tan sols les ONG amb els professionals de la salut i del camp social, s'han de sentir inclosos en aquesta ambició i aquest esforç de construcció d'una nova civilització, amb un component multiètnic integrat.

- Treballar en xarxa: totes les ONG coincideixen a reconèixer que el treball en xarxa és a l'origen de les sinergies, però estem lluny de realitzar un *lobby* comú que promogui per a tots els migrants –sense excepció– l'accés als serveis de salut.
- La implicació i la participació activa dels migrants és la garantia d'una integració real dins del respecte a la identitat i a la diversitat de cadascú.
- Un pensament que reconegui tothom: aquells qui han perdut la seva vida intentant arribar a les nostres costes, els qui a casa nostra no han rebut res més que la humiliació del rebuig i tots aquells que contribueixen al desenvolupament global en el nostres països.

Ras i curt, voldria fer una proposta final possible a Europa si tots ens impliquem en aquest *lobbying*: “accés als serveis de salut lliure i gratuït per a tots”.

Luigi Leonori
Psicòleg i president d'SMES
(Santé Mentale Exclusion Sociale), Brussel·les
smeseu@smes-europa.org

1 Podeu visitar el web: www.smes-europa.org
